

Коваль П.
ІПООД НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВ У ВНЗ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У статті автор визначає особливості навчально-виховної діяльності у вищих технічних навчальних закладах. Теоретично обґрунтовує важливість засобів мистецтв у формуванні гармонійно розвиненої особистості майбутніх фахівців технічного напрямку.

Ключові слова: *Особливості, духовний розвиток, гармонійний розвиток, засоби мистецтва, художньо-мистецький напрям, свідомість, морально-етичні цінності, конкурентоспроможність.*

Перебудова вищої школи ставить серйозні вимоги до підготовки майбутніх спеціалістів, особливо технічного спрямування, вищими технічними навчальними закладами. Водночас підготовка спеціаліста вищими технічними навчальними закладами, здатного скласти серйозну конкуренцію на міжнародному рівні, обов'язково повинна включати загальний гармонійний розвиток особистості студента, що, власне, на сьогодні є достатньо великою проблемою у цих закладах.

Навчання у вищому технічному навчальному закладі характеризується певними особливостями, відмінними від навчання в інших вищих навчальних закладах. Особливість такого навчання полягає в тому, що студенти технічних закладів, переважно, отримують знання, необхідні для майбутньої фахової діяльності. Водночас її духовний розвиток залишається поза увагою професорсько-викладацького складу. Таким чином, відбувається дисгармонія у формуванні особистості як цілісної, соціально обумовленої, зі своїм особистим світо-формуєчим поглядом на життя і усвідомленням свого місця в ньому. Адже саме система певних поглядів на світ, на місце окремих явищ у ньому, розуміння і емоційна оцінка сенсу життя і професійної діяльності, сукупність наукових, політичних, правових, моральних, естетичних, етичних, релігійних та інших переконань та ідеалів значною мірою визначає поведінку людини, її стосунки з навколишнім середовищем як у фізичному, так і соціальному його розумінні.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити важливі особливості підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної діяльності з використанням засобів мистецтва.

Вища школа в сьогоднішніх умовах повинна не просто підготувати молоду людину до професійної діяльності, але і навчити її, дати можливість самій вирішувати і активно впливати на певні умови, які склалися. Для цього, на чому наголошує О. Г. Романовський, необхідно перш за все дати можливість студенту аналізувати глибинну сутність цих процесів, які

відбуваються в суспільстві і представляють собою визначаючі тенденції його розвитку [4, с. 34]. Цьому питанню присвячено низку наукових праць В. П. Андрущенко, І. Д. Беха, С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, Т. В. Іванової, Г. С. Костюка, В. М. Мадзігона, В. Г. Кременя, С. Д. Максименка, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлова, О. М. Пехоти, С. О. Сисоєвої, М. М. Солдатенка, М. Г. Стельмаховича, Б. М. Ступарика, М. В. Черпінського, Р. М. Щербакова та ін., в яких наголошується на важливості підготовки спеціалістів міжнародного рівня, але питання використання засобів мистецтва у їх підготовці практично не використовується.

Завданнями статті є:

1. Обґрунтувати важливість використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі для підготовки високопрофесійних фахівців.

2. Визначити основні особливості вищого технічного навчального закладу у підготовці майбутніх фахівців.

3. Наголосити на ролі викладача у формуванні гармонійно розвиненої особистості з використанням засобів мистецтва.

Для того, щоб гармонійний розвиток особистості відбувався на якісно вищому рівні, в поєднанні професійного і духовного, ВТНЗ повинен надати йому можливість, а саме:

– сприяти обдарованій студентській молоді у науковій, творчо-пошуковій діяльності;

– надавати можливість студентам брати активну участь у суспільно-громадському житті студентської молоді (органи студентського самоврядування);

– забезпечити участь студентів у науково-творчих гуртках;

– надати можливість студентам брати участь у колективах художньої самодіяльності і сприяти роботі таких колективів;

– пропагувати серед студентської молоді здоровий спосіб життя із залученням їх до різноманітних спортивних секцій;

– проводити різноманітні культурно-масові заходи та ін.

Таке різноманіття діяльності із залученням студентської молоді дасть можливість кожному студентові знайти себе і розкрити свої кращі особистісні якості. При такому підході важливо, щоб не залишити студентську молодь сам-на-сам у цих питаннях, обов'язково щоб викладач, як старший наставник, завжди був поряд, коли це потрібно і зміг допомогти у разі потреби. Такий підхід сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості, формуванню її світогляду, становленню як громадянина держави, що вболіває не лише за себе, а й за інтереси суспільства. Адже суспільство ставить завдання перед вищою школою, які передбачають:

– формування громадянськості;

– збагачення духовної, національної, мовної культури особистості;

- широке залучення молоді до громадянських цінностей та їх пізнання у процесі професійної освіти;
- розвиток у студентів свідомого та відповідального ставлення до питань розбудови українського суспільства;
- реалізація власного духовного і творчого потенціалу;
- зміцнення зв'язків між особистими та суспільними інтересами [2].

Наголошуючи на важливості підготовки конкурентоспроможної молоді людини, що повністю повинна відповідати професійним і суспільно-громадським вимогам майбутнього життя В. Г. Кремень зазначає: “Небувале раніше зростання динамізму суспільного розвитку – одна із тенденцій нашого часу. Знання, інформація, технології сьогодні змінюються скоріше, ніж одне покоління людей, тому зміна, змінність стає не винятком, а обов'язковою, однією із найбільш характерних рис життя людини і суспільства. Це вимагає від нас – освітян – формувати людину, зугарну жити в системі постійно змінюваних координат, спроможну сприймати і творити зміни, здатну відокремити розумні зміни від нерозумних” [1, с. 13].

Питання особливостей, якими забезпечується навчально-виховний процес, є характерно-важливими, як для-будь якого навчально-виховного закладу, так і для кожної молоді людини зокрема. Адже особливість – це універсалізм, який поєднав громадське, особисте, та особистісне.

Особливість – (те, що характеризується чимсь особливим) ознака, властивість, риса, прикмета, якість (вияв чогось), знак, показник, свідчення чого-небудь.

Серед усіх напрямів навчально-виховної діяльності у вищих технічних навчальних закладів і тих завдань, що ставляться суспільством перед ними, на нашу думку, найбільш дієвим є культурно-мистецький напрям, який є особливо важливим для студентської молоді технічного спрямування, оскільки мистецтво є особливою формою презентації цінностей. Воно – найближче до ідеалів, а тому у навчально-виховному процесі видається особливо значущим, оскільки достатньо великим, позитивно-виховним зарядом володіють всі види мистецтва. І тому особливе значення в цій сфері має безпосередня участь студентів у творчих мистецьких процесах – участь у поетичних клубах, у гуртках художньої самодіяльності, в різноманітних культурно-масових заходах, присвячених визначним подіям тощо. Але, як засвідчує практика, така робота у вищих технічних навчальних закладах є досить обмеженою і малочисельною, як із залучення студентської молоді, так і професорсько-викладацького складу.

Соціальне замовлення передбачає становлення людини іншого складу, яка б вела себе морально за умов демократичних свобод та рівноправності, тобто здатної до самоконтролю і самообмеження відповідно до цінностей, які приймає на рівні своєї самосвідомості. Таке виховання передбачає розвиток

сумління в людині, що звичними для нас методами виховання досягнути неможливо. Тому навчально-виховна система сучасного українського виховання передбачає пошуки цілком інших підходів до предмета з опорою на іншу систему цінностей і на інші шляхи їх засвоєння [2]

Особливості навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах, які створюють проблемність у формуванні гармонійно розвиненої молоді людини, визначаються наступним:

– технічним напрямом професійної підготовки майбутніх спеціалістів; (практично не враховується духовна потреба для соціального самовизначення і рівності у збагаченні свого інтелектуального, морально-етичного та естетичного розвитку);

– специфікою формування професорсько-викладацького складу (переважно викладачі вищих навчальних закладів формуються із магістрів, що закінчили цей же навчальний заклад і були у свій час також обмежені у духовному розвитку);

– специфічним складом студентської молоді (технічна цілеспрямованість, де фактично виключається морально-духовна складова);

– практично відсутньою мистецько-орієнтаційна робота по залученню професорсько-викладацького складу та студентської молоді до мистецько-творчої діяльності;

– досить низьким рівнем створення матеріально-технічної бази для роботи мистецько-творчих колективів;

– низьким рівнем використання художньо-мистецьких засобів у навчально-виховному процесі;

– виключенням морально-етичних норм у взаємовідносинах між професорсько-викладацьким складом та студентською молоддю.

Середовище, в якому перебуває студент, повинно надихати його на високоморальні цінності, високодуховний розвиток, висококультурні відносини і високу професійність, яку повинні забезпечувати професорсько-викладацький склад через використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі. На жаль, сьогодні переважають такі якості, якщо їх так можна назвати, як безпринципність, занижена вимогливість, байдужість, авторитаризм тощо. За таких умов, звичайно, не можна говорити про розвиток гармонійно розвиненої особистості, яка в майбутньому стане успішним керівником і просто прекрасною людиною. Цей шлях насамперед проходить через виховання і самовиховання з використанням художніх засобів у навчально-виховному процесі, через приклад, який повинен показувати викладач.

Таким чином, наголошуючи на особливостях використання засобів мистецтва для студентів вищих технічних навчальних закладів у навчально-виховному процесі, необхідно відноситися до цієї важливої складової, у

формуванні гармонійно розвиненої особистості, як до тривалої комплексної виховної, культурно-мистецької роботи, яка не повинна обмежуватись тільки поза-аудиторною роботою і одноразовими акціями. При відповідній підготовці професорсько-викладацького складу в плані художньо-образного мислення, можна забезпечити передачу знань на якісно новому і вищому рівні в процесі читання як інженерних, так і науково-природничих та гуманітарних дисциплін. Адже саме мистецтво забезпечує розвиток творчості, яка повинна бути присутньою у фахівця технічного спрямування, а не тільки у людей мистецтва, оскільки творчість є генератором розвитку нових технологій у різних галузях промисловості. І тому поєднання технічного і духовного через використання художніх засобів у їх творчому відтворенні дасть можливість зберегти все найцінніше для майбутніх поколінь як у природі, так і у культурно-мистецькому арсеналі.

У філософському словнику “творчість” розглядається як процес людської діяльності щодо створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей [7, с. 363]. І тому формування творчого потенціалу у студентів технічного спрямування сьогодні визначається як основна складова наукового потенціалу, яка забезпечить розвиток найновіших передових технологій у різних галузях промисловості. У психології творчий процес визначається в такій послідовності:

Ф ----- У ----- Т ----- М...

ф – фантазія; у – уява; т – творчість; м – мислення.

Такий процес творчості є безкінечним в результаті чого суспільство розвивається і досягає все нових і нових звершень у науково-технічному розвитку. І тому мистецтво забезпечує найбільш раціональні шляхи такого розвитку, оскільки воно є необмеженим у своїх фантастичних вимислах людини. Адже вже давно доведено, що сьогодення фантазія завтра стає реальністю. Для прикладу можна навести бажання людини літати чи спілкуватись на відстані і т.д.

На сьогодні мистецтво, істинно народне, яке пройшло випробування часом і зберегло свої найбільш цінні морально-духовні якості, є одним із засобів самореалізації особистості та способом вирішення життєвих труднощів. Воно є багатофункціональним і несе в собі значний потенціал для формування гармонійного розвитку особистості. Тому особливо важливо, щоб технічні навчальні заклади через викладання різних дисциплін професорсько-викладацьким складом використовували засоби художнього впливу в процесі навчально-виховної діяльності. В. Орлов зазначає, що домінантою навчально-виховного процесу є підготовка вчителя-вихователя,

який здатний вийти за межі власного предмету і усвідомлювати значущість фахових знань у сфері культури [3], оскільки мистецтво ціннісно орієнтує людину у світі, розвиває в ній творчий дух, пробуджує у людині творця. І тому фахівець технічного спрямування не повинен бути суто технічним виконавцем поставлених завдань, а підходити творчо до цього процесу і виводити його на якісно новий рівень.

Таким чином, основою творчої діяльності, яка є важливою у будь-якій діяльності людини, є мистецтво, яке спонукає людину мислити, фантазувати, уявляти і творити. Це в свою чергу визначає підхід до навчально-виховного процесу, особливо у вищих технічних навчальних закладах, які практично не використовують його, а керуються суто визначеними рамками навчальної дисципліни.

Особливо цікавим і водночас не бажаним є той факт, що, як правило, професорсько-викладацький склад у своїй професійній діяльності керується досить прямим і водночас простим підходом до взаємної співпраці між викладачем і студентом. Зважаючи на специфіку і особливості навчального закладу, технічний напрям, де практично не враховується внутрішньо емоційна складова взаємодіючих суб'єктів, відбувається процес передачі знань без будь-якого емоційно-вольового сприйняття для їх подальшого використання у майбутній професійній діяльності. Але коли людина є живою до сприйняття будь-якої інформації, то вона обов'язково буде внутрішньо-емоційно перейматися тим що сприймає, зоровим сприйняттям, на слух чи на дотик, і це буде проявлятися у її реакції на отриману інформацію. Не брати це до уваги викладач не може, оскільки це відповідна реакція студента на знання, якими він забезпечує себе для подальшої професійної діяльності і в житті, а від цього залежить, наскільки вдалося викладачу передати необхідні знання для студента. Чим вищий прояв позитивного емоційного стану у студента після отриманих знань, тим вищий рівень професійної майстерності викладача, який здатний зацікавити студента у виборі своєї професійної діяльності, а це в свою чергу спонукає студента до самостійного творчого підходу в опануванні додатковими знаннями зі своєї спеціальності. На думку Б. І. Додонова, емоція, як і мислення, виконує функції обробки первинної інформації про світ, у результаті чого ми маємо змогу формувати свою думку про нього, визначити цінності [(цит. за) 6, с. 87].

Інтелектуальні почуття з'являються в процесі переживань, які пов'язані з розумовою, пізнавальною діяльністю людини (почуття нового, здивування, сумніву, впевненості, невпевненості). Вони пов'язані з моральними почуттями людини, але разом з тим вони специфічні, їхніми джерелами є навчальна діяльність, самостійна робота, дослідна робота в тій чи іншій галузі, конструктивна, творча виробнича праця людини [6, с. 87-88].

Ще хотілось би наголосити на одному із аспектів педагогічної взаємодії

під час навчально-виховного процесу, в якому відчувається технічний напрям навчального закладу. Як правило, викладачі ВТНЗ не вирізняються високою культурою по відношенню до студентів. Їхня поведінка, в багатьох випадках і зовнішній вигляд інколи, складає досить неприємне враження. У той же час у студентів, особливо першокурсників, досить висока думка про викладачів вищого навчального закладу, і нехтувати таким високим довір'ям студентської аудиторії було б недопустимою помилкою. Адже народна мудрість гласить: "Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму".

Не менш важливим є ще один аспект взаємної співпраці викладача і студента – спілкування. Оскільки ораторське мистецтво практично відсутнє у викладачів технічних закладів, тому ця проблема є достатньо важливою в процесі проведення занять, особливо лекційних. Звичайно, що всьому цьому треба вчитись і ніколи не вважати що я, тобто викладач, уже всього навчився. Адже викладач повинен володіти, окрім своєї фахової дисципліни, високоякісними особистісними рисами, інформаційною та педагогічною культурою та багатьма іншими психологічно-педагогічними якостями, які визначають його високий рівень педагогічної майстерності. Всі ці якості забезпечуються мистецтвом, яке виражається через художні засоби: чи це в спілкуванні, чи в одязі, чи в поведінці тощо. Всі вони формують високий рівень професійної майстерності викладача, який вміє використовувати різноманітні підходи у навчально-виховному процесі з врахуванням тих чи інших особливостей як навчального закладу, так і кожного студента зокрема.

Однією із важливих особливостей для студентів вищих технічних навчальних закладів для підготовки фахівців міжнародного рівня, які здатні були б створити серйозну конкуренцію на ринку праці, а наші навчальні заклади і студентська молодь можуть бути готові до цього, це володіння іноземною мовою, англійською, як мовою міжнародного спілкування. Адже володіння іноземною мовою для майбутнього фахівця є важливим резервом для підвищення свого професійно-комунікативного рівня, що забезпечується додатковими знаннями зі спеціальності, а отже, і успішної професійної діяльності. Правильна, далекоглядна організація навчально-виховного процесу в плані забезпечення студентів знаннями з іноземної мови є однією із основних у забезпеченні професійної готовності. О. Б. Тарнопольський особливу увагу приділяє основним принципам, що є найвагомішими для створення відповідної системи викладання з оволодіння іноземною мовою на початковому етапі навчання студентів вищих технічних навчальних закладів [6].

Особливості використання різноманітних засобів як важливих складових навчально-виховного процесу вищого технічного навчального закладу мають свою специфіку. Вона полягає в тому, що вищий технічний навчальний заклад повинен підготувати не тільки високопрофесійного фахівця, але високоосвічену, інтелектуально розвинену, висококультурну, духовно багату і

морально стійку людину, здатну протистояти будь-яким спокусам сьогодення. Адже не може бути сьогоднішній студент без відповідного духовного розвитку, кваліфікованим фахівцем своєї справи, оскільки будь-яка професійна діяльність передбачає духовне начало, яке визначається загальнолюдськими цінностями. І тому досить важливо, щоб професорсько-викладацький склад закладав основи морально-духовного розвитку у вищих технічних навчальних закладах, які не можуть бути відокремлені від загального гармонійного розвитку особистості. Адже духовність є не що інше, як співвідношення добра і зла, що найпоширеніше виявляється в гуманному ставленні до людини й природи. Через це у навчальних програмах чільне місце мають посідати дисципліни гуманітарного циклу, де людина буде мати можливість пізнавати себе і свою сутність через засоби мистецтва, які є найбільш доступними і найбільш впливовими на емоційно-вольову сферу у почуттях людини, оскільки вона, не дивлячись на специфіку своєї професійної діяльності, має право на рівні зі всіма іншими на вільне виявлення своїх думок та обдарувань, земне щастя, чуттєві радощі.

Таким чином, навчання студентів у вищих технічних навчальних закладах має свої особливості, які є обов'язковими для врахування професорсько-викладацьким складом, а саме:

– основними принципами при навчанні майбутніх фахівців технічного напрямку з їхнім специфічним складом мислення, є принципи комунікативності та індивідуально-диференційованого підходів у навчанні;

– у процесі підготовки високоосвічених, конкурентоздатних фахівців міжнародного рівня потрібно забезпечувати їх гармонійний розвиток для потреб загальнолюдської діяльності;

– в навчально-виховному процесі необхідно використовувати засоби мистецтва, як найбільш доступні і найбільш ефективні у підготовці високоосвічених, культурно-вихованих фахівців;

– враховувати професорсько-викладацьким складом психологічні особливості студентської молоді вищого технічного навчального закладу;

– вміння проявити найвищі якості професійної діяльності викладачів під час навчально-виховного процесу та в налагодженні взаємної співпраці зі студентською молоддю.

Використана література:

1. *Кремень В. Г.* Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27(31): в 3-х ч. – Ч. 1. – Харків: НТУ "ХПІ", 2010. – С. 13.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2001. – 20 с.
3. *Орлов В. Ф.* Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України / В. Ф. Орлов. – К., 2004. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-gu.net/diss/cont/36320.html>

4. Романовський О. Г. Духовная составляющая системы подготовки новой национальной элиты // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27(31) : в 3-х ч. – Ч. 1. – Харків : НТУ “ХПР”, 2010. – С. 34.
5. Смольникова Г. Особливості розвитку інтелектуальних почуттів у студентів-психологів / Г. Смольникова // Імідж сучасного педагога. – 2011. – № 8-9. – С. 87-88.
6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання англійській мові на І курсі технічного вузу / О. Б. Тарнопольський. – К. : Вища школа, 1989. – 159 с.
7. Философский энциклопедический словарь / редкол. С. С. Аверинцев. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – С. 363.

КОВАЛЬ П. М. Особенности использования средств искусств у ВТУЗ в процессе становления гармонично развитой личности гражданина Украины

В статье автор определяет главные особенности учебно-воспитательной деятельности у высших технических учебных заведениях. Теоретически обосновывает важность средств искусства в формировании гармонично развитой личности будущих специалистов технического направления.

Ключевые слова. *Особенности, духовное развитие, гармоническое развитие, средства искусства, художественное искусство, сознание, морально-этические ценности.*

KOVAL P. Features of use of means of arts at technical college in the course of formation of harmoniously developed person of the citizen of Ukraine

In article the author defines the main features of teaching and educational activity at the higher technical educational institutions. Theoretically proves importance of means of art at formation of harmoniously developed person the future experts of a technical direction.

Keywords. *Features, spiritual development, harmonious development, art means, art, consciousness, morally-ethic values.*

Криштоф С. Д.

**ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДО ВИКОРИСТАННЯ
ІНТЕРНЕТ-ПІДТРИМКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

У статті розглянуто технологію підготовки майбутнього вчителя до використання Інтернет-підтримки у навчальному процесі з природничо-математичних дисциплін.

Ключові слова: *технологія, підготовка майбутнього вчителя, Інтернет-підтримка, навчальний процес, природничо-математичні дисципліни.*

Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів є одним з найважливіших завдань системи вищої освіти, оскільки загальноосвітня школа закладає фундамент для подальшого формування висококваліфікованих кадрових ресурсів країни. Сучасна школа знаходиться в центрі уваги програм інформатизації та інтернетизації навчальних закладів, що зумовлює її нагальну потребу в учителях, спроможних упевнено й ефективно використовувати новітні технології, і зокрема Інтернет-технології у